

A HUNOK ÖRÖKSÉGE (HUNLARIN MİRASI) ÜZERİNE

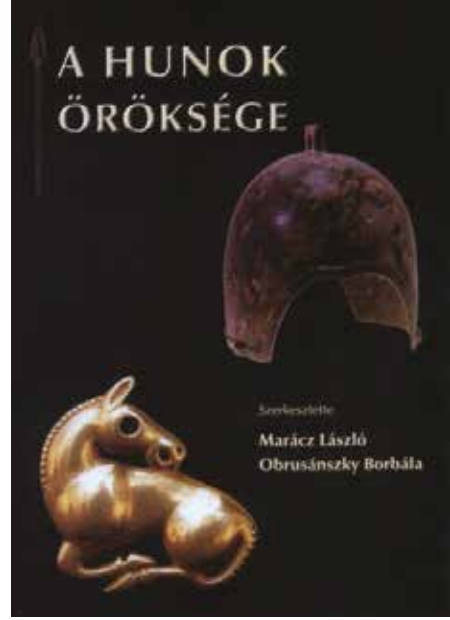
Hüsnü Çağdaş ARSLAN

Macar dilinin ve tarihinin araştırılması konusunda Macar araştırmacıların, hem kendi geçmişlerine ışık tutmak hem de kendilerini mirasçısı olarak gördükleri İskitleri, Hunları ve onların ana yurtları olan Orta Asya'yı -özellikle Moğolistan coğrafyasını- yakından tanımak amacıyla bir hayli çalıştıkları bilinmektedir. Bu çalışmaların aynı zamanda Türklük araştırmalarına da büyük katkı sunduğu şüphesizdir.

Bilinen en eski ve köklü kültür çevrelerinden birini oluşturan Hunların, bugün varlığını sürdüren Türk halklarıyla olan bağlarını anlayabilmek ve Macarların bu büyük denizde kendilerinin nereye ait olduğunu anlamasına yardımcı olmak amacıyla önemli bir katkı sunacağına inandığım bir kitap olan *A Hunok Öröksége (Hunların Mirası)*, 2009 yılında Budapeşte'de Macarca olarak yayımlanmıştır. Kitabın Türkçeye çevirisi henüz yapılmamıştır.

Hollanda'nın Amsterdam Üniversitesinin Avrupa Araştırmaları Bölümünde çok dillilik, Macar dili ve tarihî dil aileleri üzerine yaptığı çalışmalarını sürdüren Prof. Dr. Marác László ve Macaristan'ın Pécs Üniversitesinde özellikle Hunlar, Moğolistan ve Asya araştırmaları konusunda adını duyuran Dr. Obrusánszky Borbála'nın editörlüğünde çıkan *A Hunok Öröksége*,

kitaplık

Marác László - Obrusánszky Borbála (2009). *A Hunok Öröksége*. Budapest: Hun-idea Szellemi Hagyományörző Műhely, 480 s., ISBN: 978-963-7014-37-6.

birçok araştırmacının Hunları konu edinerek yazdığı makalelerden oluşmaktadır.

A Hunok Öröksége'de; "İçindekiler" bölümünden hemen önceki sayfada sol üstte, dikkatimi çeken küçük ama önemli bir ayrıntıyı burada dile getirmeden geçemeyeceğim. "Bu cilt Bahadır (Meté Han) Hun hükümdarının tahta çıkışının 2200. yıl dönümünde yayımlanmıştır." (s. 4) diyerek kitaba başlayan editörler Prof. Dr. Marác László ve Dr. Obrusánszky Borbála,

bu çalışmanın meydana gelmesinin nedenlerinden biri olan “bilimsel” gerekliliğin dışında aslında daha önemli başka etkenlerin de olduğunu bizlere sezdirmektedirler.

Bu değerli kitap, Asya Hunları'nın egemen olduğu coğrafyayı gösteren bir haritayla başlamaktadır. İç kapaktan sonra içindekiler ve ön sözle devam etmektedir. İçindekiler kısmına baktığımızda dikkatimizi çeken ilk durum; kitabın “Tarih”, “Arkeoloji”, “Kültür ve İnanç Dünyası”, “Dil Bilimi” başlıkları altında dört ana bölüme ayrılmış olmasıdır. “Sonuç” kısmında, az sonra da bahsedeceğimiz gibi, bütün makaleler göz önüne alınarak maddeler hâlinde “sonuçlar” sıralanmıştır. Bu kısımdan hemen sonra “Ekler” kısmı bulunmakta, en son olarak da Avrupa Hunları'nın egemen olduğu coğrafyayı gösteren bir harita ile kitap son bulmaktadır.

A *Hunok Ö röksége*'yi oluşturan makalelerin seçiminde, başlıktan da anlayacağımız üzere, Hunlar merkeze alınmıştır. Makalelerin alanlarına göre sınıflandırılmaları, okuyucu açısından kolaylık sağlayan bir durumdur. Makalelerin çok sayıda çizim, tablo, harita ve fotoğraf ile zenginleştirilmiş olması yani “görsel” malzemeye yer verilmesi, yine okuyucu açısından anlaşılabilirliği arttırması bakımından önemlidir.

Bu yazıda, A *Hunok Ö röksége* (*Hunların Mirası*) kitabındaki makaleleri ayrı ayrı değerlendirmemiz olanaksızdır. Yazımız kısa bir tanıtım niteliği taşıdığından makalelerin ya-

zarlarını ve başlıklarını, “İçindekiler” kısmına göre sıralamayı uygun buluyoruz:

1. TARİH:

Horváth Izabella: “Sima Qian, a Shi Ji és a kínai történelemírás (Sima Qian, Shi Ji ve Çin Tarih Yazımı)”

Csornai Katalin: “Az ázsiai hunok a kínai forrásokban (Çin Kaynaklarında Asya Hunları)”

Benjamin Craig: “A hunok és a yuezhik hadászati kapcsolatai Kr. e. 220-162 között (M.Ö. 220-162 Arasında Hunların ve Yüecilerin Stratejik İlişkileri)”

Mehmet Tezcan: “Az ázsiai hunok és a kínai Han-dinasztia közötti kapcsolat (Asya Hunları ve Çinli Han Hanedanı Arasındaki İlişkiler)”

Obrusánszky Borbála: “A hun államszervezet kérdései (Hun Devlet Teşkilatının Sorunları)”

Hou Yong-Jian – Cao Zhi-Hong: “Tongwancheng fövárosról szóló kutatási és vizsgálati eredmény (Başkent Tongwancheng'den Bahseden Araştırma ve İncelemenin Sonucu)”

Aradi Éva: “Yuezhik, kusánok és heftaliták (Yüeciler, Kuşanlar ve Ak Hunlar)”

Mübariz Helilov – Nyitray Szabolcs: “Kaukázusi hunok és magyarok (Kafkasya Hunları ve Macarlar)”

Obrusánszky Borbála: “Az ogur kérdésről a Kaukázusban (Kafkasyada Ogur Sorunu Hakkında)”

René Van Royen: “Lovasok vagy parasztok (Atlılar ve Köylüler)”

Marác László: “A hunok a nyugati tudatban: képek, közhelyek, civilizáció (Bati Bilincinde Hunlar: Tasvirler, Klişeler, Medeniyet)”

2. ARKEOLOJİ

D. Cevendorj – D. Bajar – U. Erdenbat: “Mongólia korai települései és a városok kutatása (Moğolistan Erken Yerleşim Bölgeleri ve Şehirleri Araştırması)”

Erdélyi İstván: “Az ázsiai hunok emlékei nyomában (Asya Hunlarının Kalıntılarının İzinde)”

Murtazali S. Gajiyev: “Hunok és türkök támadásai és Szaszanidák erődítési tevékenysége a Kelet-Kaukázusban (Doğu Kafkasya’da Hunların ve Türklerin Akınları ve Sasanilerin Takviye Çalışmaları)”

S. G. Botalov: “Az európai hunok (Avrupa Hunları)”

Puskás-Kolozsvári Federic: “A szekélyek eredetének kérdéséről (Szekellerin Kökeni Sorunu Hakkında)”

3. KÜLTÜR VE İNANÇ DÜNYASI

Érdy Miklós: “A hun sámán hagyomány továbbélése a szibériai sziklarajzokban (Sibírya Kaya Tasvirlerinde Hun Şaman Geleneğinin Sürdürülmesi)”

Horváth Lajos: “A Kartal-nemzetség Etele (Attila) hagyományára (Kartal Boyunun Etele (Attila) Geleneği)”

Takashi Osawa: “Kulturális kapcsolatok a buddhizmussal a Hindukush hegység környékén, a Fehér Hyon országnak (az Eftal

Kaganátus) uralkodása alatt, a Kr. u. 5-6. században (Ak Hunlar Ülkesinin (Eftal Kaganlığı) Hakimiyeti Altında M.S. 5.-6. Yüzyılda Hindukuş Dağları Çevresinde Budizm İle Kültürel İlişkiler)”

Rauşangül Mukuşeva: “A sámánizmus nyomai népmesékben (Şamanizm İzinde Halk Masalları)”

Bérczi Szaniszló: “Szimmetriajegyek az eurázsiai hun-szkíta díszítőművészetben (Avrasya’daki Hun-İskit Süsleme Sanatında Simetrik İşaretler)”

Tilla Deniz Baykuzu: “Az egyik legrégebbi türk szobor, a kései hun korból (Son Hun Dönemi En Eski Türk Heykellerinden Biri)”

4. DİL BİLİMİ

Ucsiraltu: “A hun nyelv kérdései (Hun Dilinin Sorunları)”

Czeglédi Katalin: “A hun nyelv (Hun Dili)” (s. 5-6).

Yukarıda bahsedilen makalelerin her biri kendi alanında bizlere çok değerli bilgiler sunmaktadır. Elbette her birine uzun uzun değinmek, bizlere sunduğu sonuçları tartışmak ve değerlendirmek oldukça gerekli ve faydalıdır. Ancak bu yazının niteliğini göz önünde bulundurarak ve kitabın bize sunduğu kolaylıktan faydalanarak “Összegzés (sonuç/özet)” kısmına yer vermenin daha bilgilendirici olacağını düşünüyoruz. Prof. Dr. Marác László ve Dr. Obrusánszky Borbála, bu kısımda şunları yazmışlardır:

“Bu kitapta yer alan makaleler temelinde, Hunlarla ilgili araştırmaların

niçin böylesine önemli olduğunu belirttiğimiz kısa bir özet hazırladık.

1. Yay geren halklar (İskitler, Hunlar), Uzak Doğu'dan tümüyle René kadar olan en güçlü imparatorluğu İlk Çağ'da kurmuşlardır.

2. İskitleri ve Sarmatları Hunlardan keskin bir şekilde ayırmak mümkün değildir. Çünkü Avrasyadaki step-te yaşayan halklar birbirleriyle sıkı bir etnik ve kültürel ilişki içindedirler. Sadece devlet olarak birbirlerini takip etmez, aralarında tarihsel devamlılık da gösterirler. Türkleri, Moğolları, Bulgarları, Avarları ve elbette Macarları da Hun devletinin mirasçıları sayabiliriz.

3. İlk Çağın sonlarındaki ve Orta Çağdaki olayların meydana getirilmesinde hem Asya'da hem de Avrupada Hunların belirleyici rolleri olmuştur.

4. "Göçebe devlet" oluşturulması kan kardeşliği ya da kanla imzalanan antlaşma yoluyla olurdu. Orada edilen yemin, söz konusu devletin (İskit, Hun, Türk, Avar, Macar vd.) anayasal düzeninin temeliydi.

5. Hunları, dışarıdaki güçler değil, aksine içerideki iktidar savaşları, ayrıca yabancı güçler tarafından alevlendirilmiş yolsuzluklar (rüşvet alma verme) mağlup etmiştir.

6. Kroniklerinde her önemli olaydan söz eden Çinli tarihçiler, Hunlar hakkında en doğru raporları vermişlerdir.

7. Hunlar pagan (çoktanrıcı) değildir. Çünkü kendi dinlerinden başka büyük dünya dinlerini (Hristiyanlık, İslâm, Budizm vd.) tanımışlardır. Hun

İmparatorluğu'nda herkes özgürce dinini yaşayabilirdi.

8. Hunlar, savaş taktiğini mükemmelleştirdiler ve birkaç teknik yenilik de onların adlarına bağlanır. En önemlilerinden biri madeni üzengi yaymaları olmuştur.

9. Attila'nın ölümünden sonra Avrupa Hun İmparatorluğu, Doğu Avrupa düzlüğünde ve Kuzey Kafkasyada güçlü kalmaya devam etmiştir. Kaynaklardaki bilgiye göre Hun boyları Karpat Havzası'nda da yaşamaya devam etmişlerdir. Gerçi bazı kısımları Pannonia'da yabancı hâkimiyeti altına girmiştir.

10. Kaynaklarda Savard-Macarları olarak da adlandırılan Macarların izleri Kafkasyada günümüze kadar gelmiştir. Bunları Peçenekler değil, 7. yüzyıl ortasında Kafkasya'ya akın eden Araplar, diğer Macar boylarından ayırmışlardır.

11. Hunlar, Avrasya coğrafyasında birdenbire ortadan kaybolmadılar, aksine kavmi, kabile birliği sınırları içerisinde tarihi kaynaklarda 8. yüzyıla kadar Kuzey -ve Orta- Çinde, Kuzey Hindistan'da ve Kafkasyada tümüyle rol alırlar.

12. Hunlar, olağanüstü ve özel kültürlerini torunlarına miras bırakmışlardır. Kaya yazısı gravür, kaligrafi (oyma yazı), yontuculuk bunların içindedir. Ancak ardından gelen halkların, halk giysilerinde ve inanç dünyalarında da Hun izleri taşıdıkları görülür.

13. Hunlar okuması yazması olmayan insanlar değildi. Bugün artık oyma yazı araştırmacıları, "Türk" oyma yazı-

sının, eski hayvan dağlama demirinden doğan işaret yapılarından oluşan Hun öncülüne kadar gidişini sıraya koymaktadır. Hunlar kendi yazıları dışında Çin ya da Brahmi gibi yabancı halkların yazı sistemleriyle tanışmışlardır.

14. Hunların yaşam tarzı çok değişikti. Sadece çadırlarda değil, sanayi üretim ve ticaret merkezleri olan şehirlerde de yaşamışlardır. Farklı yerleşim bölgelerinin adları bütün step bölgesinde yayılmıştır.

15. Hun dili kalıtlarının ortaya çıkışından sonra Macarların kurgusal bir dil ailesinin üyesi olması gerektiğini söyleyen o eski dil bilimsel görüşü tam olarak yeniden değerlendirmek gerekir. Geçmiş on yılların karmaşık araştırmalarından anlaşılmıştır ki Fin-Ugor ya da Ural dil ailesi birliği ve kültürel bir ortaklık yoktur, aksine Sibiryada yaşayan ve yukarıdaki dil aileleri arasında sayılmış dağınık (eskiden her biri farklı bir yere göç eden) halklar da İskit - Hun kültür ve dil mirasçısıdır. Macarlık -birçok yerli ve yabancı araştırmacının da ileri sürmüş olduğu ve hâlen sürüyor olduğu- İskit ve Hun ortaklığının içinde sayılmaktadır.

16. Yeni araştırmalar ışığında Macar tarih öncesini köklü bir şekilde yeniden yorumlamak gerekmektedir. Orijinal tarihi kroniklerimiz temelinde önümüzdeki akrabalık ilişkilerini yorumlamak gerekmektedir ve tarih biliminde kaynak verilerle doğrulanamayan tarihi kuramları reddetmek gerekmektedir.

17. Kőrösi Csoma Sándor, Szentkaytolnai Bálint Gábor, Vámbéry Ármin, Stein Aurél ve diğer ünlü Macar gezgin ve araştırmacıların izinde, doğudaki akrabalarımıza doğru tekrar yolculuğa çıkmamız gerekir ki yeni bilimsel sonuçlarla tanışalım. Ayrıca onları Macar dilinde yayımlamak gerekmektedir.” (s. 471-472).

Burada sıralananlardan sonra aklıma ilk gelenler ise Marác László ve Obrusánszky Borbála'nın, kitabın ön sözünde bu konuya nasıl yaklaştıklarını dile getirdikleri şu cümleleri olmuştur:

“*Hunların Mirası* adlı yayınının amacı, Hun araştırmalarını Macar bilimindeki eski yerine kavuşturmak ve sonunda Macar araştırmacıların eski dogmalar değil de gerçekler temelinde, bilimsel kaynaklarla Hun-Macar ilişkilerine yaklaşmalarıdır. Macarların erken tarihinin yeniden değerlendirilmesini ertelemeye devam etmek mümkün değildir. Çünkü geçen birkaç on yılda oldukça fazla kanıt toplanmıştır. Dil bilimsel tarih öncesine dayandırılmış yöntemin çıkmaz sokak demek olduğunu belirtmek gerekmektedir, çünkü onu başka bilim kolları desteklememektedir. Genetik bakımdan yapay olarak meydana getirilmiş “Ural” ya da “Fin-Ugor” halklarıyla bağımız da yoktur. Doğal olarak Sibiry halklarıyla uyum olabilir, zira onlar da Hunlardan, Macarların atalarından kültürlerinin bir kısmını aldılar. Biz, Macarlar ise eski İskit ve Hun halkların torunlarıyız ve dilimizde, geleneklerimizde bu halkların

mirasını çok iyi bir şekilde muhafaza ettik.” (s. 12).

Son olarak Hun araştırmalarının sadece Macar dili ve tarihi üzerine çalışanları değil, özellikle biz Türkologları da çok yakından ilgilendirmesi baki-

mından, başta Prof. Dr. Marác László ve Dr. Obrusánszky Borbála olmak üzere, kitapta yazıları ve katkıları bulunan değerli araştırmacıların hepsine geç de olsa teşekkürlerimizi sunuyoruz. Bu çalışmanın yeni araştırmalara ışık tutmasını umuyoruz.

REŞAT NURİ GÜNTEKİN VE TİYATRO

Barış Berhem ACAR

Çalkıuşu romanıyla ünlenen ve daha sonra yazdığı başarılı romanlarla “romancı” olarak anılmaya başlanan Reşat Nuri; çağdaşı birçok isim gibi farklı alanlara da yönelmiş, hakıyla kazandığı romancılığının yanında birçok türde eserler vermiştir. Ancak romancılığı o kadar ilgi görmüştür ki bu ilgi; diğer alanlardaki çalışmalarını gölgelemiş, romanları dışındaki faaliyetlerinin görünürlüğünü geri plana atmıştır. Çocukluğunun “aşkı” hatta “sıtma”sı olarak nitelediği tiyatro ile alakası ve bu alanda ortaya koyduğu eserler, bu sürecin bariz bir örneğidir. Reşat Nuri’nin tiyatroya merakı erken yaşlarında başlamış, 1910’lu yılların sonlarına doğru *Zaman* gazetesinde tiyatro eleştirileri yazmış, zamanla alana ilgisi artmış, çeviri ve telif eserler vermiştir. Birkaç muhtelif eseri saymazsak ciddiyetle ele alınmayan bu yönü, yazarın çok yönlülüğünü ortaya koymanın yanında tiyatro tarihimizin önemli bir dönemine ışık tutması ba-

Yüksel Topaloğlu, *Reşat Nuri Güntekin ve Tiyatro*, Kesit Yayınları, Aralık 2017, 312 s.

kımından oldukça önemlidir. Yüksel Topaloğlu’nun *Reşat Nuri Güntekin ve Tiyatro* isimli kitabı bu eksikliğin giderilmesi açısından dikkati haiz bir çalışmadır.

Yüksel Topaloğlu, “Ön Söz” ve “Giriş”le birlikte dört bölüm ve “Sonuç”tan oluşan çalışmasına Reşat Nuri’nin tiyatroculuğunun gölgede